

بازخوانی جریان های تکفیری و راه های برون رفت از خطر آن ها

مریم زیار^۱، روح اله مهدوی خواه^۲، محمد مهدی کریمی نیا^۳، مجتبی انصاری مقدم^۴

^۱ طلبه سطح چهار (دکتری) گرایش فقه خانواده، پژوهشگر و فعال فرهنگی (نویسنده مسئول)

^۲ دانش آموخته حوزه علمیه در مقطع خارج فقه و اصول، دکتری کلام، گرایش: شیعه شناسی، سرپرست حوزه های علمیه خاوران استان لرستان

^۳ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، طلبه و پژوهشگر حوزه علمیه قم، ایران

^۴ دانشجوی دکتری تخصصی علوم و قرآن و حدیث دانشگاه میبد، ایران، مدرّس دانشگاه

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی جریان های تکفیری و راه های برون رفت از آسیب های آنها به روش کتابخانه ای نوشته شده است. یافته های این پژوهش نشان می دهند که جریان های تکفیری پدیده نوظهوری نبوده و در واقع امتداد فکری و زمینه ای خوارج هستند. جریان های تکفیری هم به لحاظ اصول فکری و هم به لحاظ زمینه ها و بسترهای پیدایش به خوارج شباهت دارند به منظور دستیابی به اهداف پژوهش در ابتدا اصول فکری و چگونگی پیدایش جریانهای تکفیری تحلیل شده و سپس برخی از راهکارهای فکری - عملی از جمله: ترویج و تقویت تقریب مذاهب اسلامی و نشر مباحث اسلامی، تحلیل و نقد علمی اندیشه های تکفیری ها و لزوم هوشیاری نخبگان در آگاه سازی امت اسلامی و... مورد بررسی قرار گرفته است. در ادامه برخی از راهکارهای سیاسی - اجتماعی مقابله با خطر تکفیری ها از جمله: تأکید بر وحدت امت اسلامی و بیان آثار و آفات اختلافات مذهبی و دشمن شناسی و شناسایی نقش استعمارگران در پیدایش و گسترش سلفیه و فرقه های تکفیری مورد بررسی قرار گرفته است.

واژه های کلیدی: تکفیر، خوارج، سلفی، جریان های تکفیری

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

گسترش آگاهی‌ها در باره نفوذ روز افزون سیاسی، فرهنگی و اجتماعی وهابیت نشان می‌دهد که وهابیت چیزی بیش از یک فرقه یا مذهبی عادی است. پرسش اصلی این است که وهابیت جدید (جریان‌های تکفیری) چیست و چه راهکارهایی برای مقابله با جریان‌های تکفیری وجود دارد؟

جریان‌های تکفیری شاخه‌ای از سلفیت به معنای قدیمی آن است. سلفیت قدیم آن دسته از اهل ظاهر بودند که خود را به احمد بن حنبل منتسب می‌کردند و دیدگاه‌های خاصی در باب الاهیات و تفسیر آیات و روایات داشتند این دیدگاه‌ها توسط ابن تیمیه در عصر بحران تمدن اسلامی احیاء و زمینه‌ساز ظهور شخصیت‌ها شد که بعدها به وهابیت شهرت یافت وهابیت از آن روز تاکنون تطورات فراوانی یافته و اشتراکات مهمی را حفظ کرده است. یکی از تطورات وهابیت جریان‌های تکفیری مثل داعش و القاعده است که ریشه در عقاید وهابیت دارد. در شرایط کنونی رشد جریان‌های تکفیری پیامدهای منفی و مخرب بسیار زیادی بر جای گذاشته است که لازم است برای آشنایی با نحوه عملکرد این جریان‌ها و راه‌های مقابله با افکار آنها پژوهش‌ها و تحقیق‌هایی صورت پذیرد. از جمله پژوهش‌هایی که در این زمینه انجام شده است: مقاله چالش‌های جریان‌های تکفیری و راهکارهای مقابله با آن از دیدگاه مقام معظم رهبری در سال ۱۳۹۳ توسط علیرضا دانشیار، کتاب دیدگاه‌های بزرگان اهل سنت بر ضد تکفیر و جریان‌های تکفیری نویسنده سید محمد یزدانی در سال ۱۳۹۶، مقاله آینده پژوهشی جریان‌های تکفیری و انقلاب اسلامی در سال ۱۳۹۷ توسط محمد حقی، مقاله ارزیابی سیاست خارجی روسیه در قبال جریان‌های تکفیری در خاورمیانه در سال ۱۳۹۷ توسط حیدر منصوری و مهدی جاودانی مقدم، مقاله چالش‌های فرهنگی جریان‌های تکفیری علیه گفتمان انقلاب اسلامی و راهکارهای مقابله با آن در سال ۱۳۹۸ توسط محمد حقی.

می‌توان از کتب و مقالاتی که پیرامون این مسئله بحث‌های را داشته‌اند، نتیجه گرفت که پژوهش‌های جامعی که اختصاصاً به‌طور مستقیم و هدفمند به مسئله جریان‌های تکفیری و راه‌های برون رفت از این جریان، پرداخته شده باشد، یافت نشد. بلکه هر کدام از پژوهش‌های مذکور از جنبه‌ی خاصی به این امر پرداخته‌اند در حالیکه در این مقاله سعی بر آن است که بصورت مستقل و هدفمند مسئله جریان‌های تکفیری و برخی از راهکارهای برون رفت از خطر آنها مورد بررسی قرار گیرد.

تکفیر

در لغت: واژه تکفیر از ریشه «کفر» به معنای پوشانیدن گرفته شده (زبیدی، ۱۴۱۴ق، ج ۳، ص ۵۲۶)، این واژه ریشه تک معنایی دارد و بر پنهان کردن و پرده پوشی و سرپوش نهادن دلالت می‌کند (حمید محمدی، مفردات راغب، ۱۳۸۱، ص ۲۷۲). در اصطلاح: تکفیر اصطلاحی است در علم کلام و فقه، در اصطلاح فقها، تکفیر به معنای نهادن یک دست بر روی دست دیگر در هنگام ایستادن در نماز و نیز در غیر نماز برای ادای احترام آمده است، (امینی، ۱۳۸۴، ج ۱، ص ۲۷۱). در اصطلاح کلام

تکفیر را به معنای نسبت دادن کفر به دیگران و کافر نامیدن آنان دانسته اند (زبیدی، ۱۴۱۴ ق، ص ۱۴). تکفیری یعنی مسلمانی که دیگر مسلمانان را متهم به ارتداد می کند این اتهام تکفیر نامیده می شود.

جریان های تکفیری

در زمینه تکفیر، روایات متعددی از شیعه و اهل سنت وجود دارد. صحیح بخاری از انس بن مالک نقل می کند: من از طرف خداوند مأمورم که با مردم (کفار) بجنگم تا این که اقرار به وحدانیت حق بکنند اگر اقرار به وحدانیت حق کردند و مانند ما نماز خواندند و قبله ما را محترم شمردند و از ذبیح ما استفاده کردند، خون و مال اینها محترم است و من حق تعرض به جان و اموال اینها را ندارم، (بخاری، ۱۳۸۹، ج ۱، ص ۱۰۲).

گرچه برخی گزارش های تاریخی، تاریخ پیدایش خوارج را زمان پیامبر (ص) می دانند که در میانه تقسیم غنائم جنگی توسط پیامبر اسلام، شخصی به نام حرقوص بن زهیر، ایشان را در مورد چگونگی تقسیم غنائم متهم کرد، اما باید ریشه پیدایش خوارج به عنوان یک جریان سیاسی را در اواخر حکومت عثمان و به خصوص در جریان قتل وی جستجو کرد. (مفتخری، ۱۳۸۵، ص ۲۷).

زیرا مسئله تکفیر بعد از عصر رسول الله (صلی الله علیه و آله و سلم) خاموش بود تا دوران عثمان رسید و در زمان امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) اوج گرفت که مسأله حکمیت در جنگ صفین بیش آمد و خوارج گفتند: چون علی (علیه السلام) مسأله حکمیت را پذیرفته و سپس توبه نکرده است، کافر گشته و واجب القتل بوده است و لذا از خلافت علی (علیه السلام) بعد از تحکیم، تبری می جستند. (مطهری، ۱۳۹۱، ص ۱۱۴).

این وضعیت ادامه داشت تا این که در قرن هشتم، احمد بن تیمیه حرانی دمشقی (۶۶۱ - ۷۲۸ق) ظهور کرد. ابن تیمیه حنبلی مذهب بوده (زرلکی، ۱۹۸۹م، ج ۴، ص ۶)، هرچند برخی عقاید وی نیز با اهل حدیث هماهنگ است. ابن تیمیه با افکاری افراطی همین جریان را به شیوه جدید رهبری کرد و دوباره به بحث تکفیر دامن زد، اگر خوارج می گفتند: کسی که مرتکب کبیره مثل دروغ و غیبت و... شود و دیدگاهش با دیدگاه خوارج مناسب نباشد، کافر است. ابن تیمیه علاوه بر حمایت از روش و عقاید اهل حدیث، عقاید جدیدی را نیز اضافه کرد که قبلاً سابقه نداشت. برای مثال، او سفر کردن به قصد زیارت قبر پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) و تبرک جستن به قبر او و توسل به اهل بیت (علیهم السلام) را شرک دانست و فضایل اهل بیت (علیهم السلام) را که در صحاح اهل سنت و حتی در مسند امام احمد بن حنبل وجود داشت، انکار کرد و تلاش می کرد تا مانند بنی امیه و حکومت عثمانی، شأن امام علی (علیه السلام) و فرزندان او را پایین آورد. (برنجکار، ۱۳۷۸، ص ۱۴۳). ابن تیمیه معتقد بود اینها همه شرک است و کسی مرتکب شد یا باید توبه داده شود یا اگر توبه نکرد کشته شود، (همان).

در حالی که در قرآن کریم آمده هنگامی که حضرت یعقوب (علیه السلام) به خاطر دوری از حضرت یوسف (علیه السلام) چشمانش نابینا شد و حضرت یوسف وقتی از برادرانش شنید که پدرش نابینا شده، پیراهن خود را در آورد و به برادرانش گفت: این پیراهن مرا ببرید و بروی پدرم بپوشانید که بینا می شود (یوسف، آیه ۹۳). اگر این شرک و کفر است حضرت یوسف علیه السلام چرا این کار را کرد؟

یا خداوند می فرماید: «ای کسانی که ایمان آورده اید از خداوند پروا کنید و (برای تقرب) به سوی او وسیله بجوئید و در راه خدا جهاد کنید، شاید رستگار گردید»، (مائده، آیه ۳۵).

روشن است که می فرماید: به پیشگاه من، وسیله انتخاب کنید، حالا مراد از این وسیله، هر چه می خواهد باشد، اصلاً اهل بیت (علیه السلام) نباشند و مراد، دعا و قرآن و عمل صالح باشد، این عمل صالح، وسیله می شود که انسان به خدا برسد. پس مشخص می شود که «لا توسلَ إلا بالله» و «لا دعاءَ إلا بالله» و «لا شفاعَةَ إلا بالله» که وهابیت می گویند با اطلاقش، امر باطلی است.

قرن هشتم تمام می شود اندیشه های ابن تیمیه هم کلاً به فراموشی سپرده می شود. در قرن دوازدهم در منطقه نجد، محمد بن عبدالوهاب ظهور می کند و از ابن تیمیه حمایت می کند نام این فرقه (وهابیت) از نام پدر او عبدالوهاب گرفته شده است. (برنجکار، ۱۳۷۸، ص ۱۴۳).

وهابیان از جهتی شبیه خوارج اند خوارج بر اساس تلقی خاصشان از ایمان و کفر، دیگر مسلمانان را کافر و مشرک می دانستند وهابیت نیز بر اساس تلقی خاصشان از توحید، بسیاری از آداب اسلامی را شرک و کفر می دانند و در نتیجه معتقدان و عمل کنندگان به این آداب را که همه مسلمانان غیر وهابی هستند، مشرک و کافر می دانند. این وضعیت ادامه پیدا می کند تا به عصر معاصر می رسد و جریان های تکفیری که در واقع امتداد فکری و زمینه ای وهابیت هستند. بروز می کنند. بنابراین مسئله تکفیری ها مسئله مهمی است و ضررهایش یکی دوتا نیست، تنها این نیست که خون مسلمانان را به دست مسلمانان ظاهری ریخته می شود، تنها این نیست که آثار اسلامی تخریب می شود، این نیست که مساجد و منازل را تخریب می کنند و از بین می برند. مشکل مهم این است که دشمنان در رسانه هایشان می گویند: ماهیت اسلام همین ماهیت تکفیری هاست. اینها ضربه شدیدی بر پیشرفت اسلام در دنیای امروز که آماده پذیرش اسلام است، وارد کرده اند. این گروه در لباس مسلمانان در آمده اند تا از درون جامعه اسلامی را دچار فروپاشی کنند. (صالحی، همایش بین المللی خطر جریان های تکفیری، ۱۳۹۳).

- اِذْهَبُوا بِقَمِيصِي هَذَا فَالْقَوْه عَلَى وَجْهِ أَبِي يَأْتِ بَصِيرًا -

- اَللّٰهُمَّ اِنِّى اَتُوْا اللّٰهَ وَابْتَغُوا اِلَيْهِ الْوَسِيْلَةَ وَجَاهِوْا. فِى سَبِيْلِهِ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُوْنَ ۲

امام رضا (علیه السلام) از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نقل کرده که خداوند فرمود: لا اله الا الله حصار من است هر کس داخل آن حصار شود از عذاب من در امان خواهد بود. (عیون أخبار الرضا، ج ۲، ص ۱۳۵^۳ و جعفریان، ۱۳۷۹، ص ۴۵۹).

این روایت را بیش از آن چه شیعه نقل کرده اند، علمای اهل سنت ذکر کرده اند. به عنوان نمونه، در فیض الغدیر، شرح جامع الصغیر، ج ۳، ص ۵۰۰، در خود جامع الصغیر، جلال الدین سیوطی، ج ۱، ص ۵۷۱، در مسند الشهاب ابن سلامه، ج ۲، ص ۳۲۲، تاریخ دمشق ابن عساکر، ج ۴۸، ص ۳۶۷.

امیر المؤمنین علی (علیه السلام) هم فرمود: سوگند به خدا! اگر تمامی اقالیم هفت گانه دنیا با آن چه زیر آسمان های آن هاست به من داده شود تا خدا را ظلمی به جهت کشیدن پوست جویی از دهان مورچه ای معصیت کنم، هرگز چنین خطایی را مرتکب نگردم. (سید رضی، ۱۳۸۰، خطبه ۴۲۴، ص ۷۲۹).

با توجه به احادیث ذکر شده وقتی این همه لا اله الا الله گوین را می کشید صریحاً بر ضد قرآن و بر خلاف دستورات پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه اطهار (علیهم السلام) عمل می کنید. (همایش بین المللی خطر جریان های تکفیری، ۹۳/۵/۱۷).

پنج واژه کاربرد در مسائل اسلامی و ارتباط آنها با تکفیری ها

در دین اسلام پنج واژه به صورت واژه کاربردی دینی مطرح است. واژه اول «اسلام» است. «اسلام» شکل ظاهری و قانونی دارد و هر کس شهادتین را بر زبان جارب کند، در مسلک مسلمانان وارد و احکام اسلام بر او جاری می شود؛ ولی ایمان یک امر واقعی و باطنی است و جایگاه آن قلب آدمی استغ نه زبان و ظاهر او (محمدی، مفردات قرآن، ۱۳۸۱، ص ۱۴۶).

دو واژه دیگر دقیقاً در مقابل این دو واژه (مسلمان و مؤمن) قرار دارند، به کسی که ایمان نیاورده و دین حق را نپذیرفته کافر گویند (محمدی، ۸۱، ص ۲۷۲).

اصطلاح دیگری است به نام «مشرک»، به کسی که در کنار خدا، خدایان دیگری را قبول دارد مشرک می گویند.

اصطلاح پنجمی هست به نام «منافق»، به کسی که در باطن، کافر و در ظاهر، مسلمان باشد منافق می گویند. (همان، ص ۲۸۹).

در عصر پیامبر اکرم (ص) به دلیل دسترسی به وحی و حضور آن حضرت، اختلاف اعتقادی چندانی در میان مردم نبود و اگر احیاناً اختلافی پیش می آمد، با مراجعه به آن حضرت برطرف می شد. با رحلت ایشان و منقطع شدن وحی، اختلاف

- لا اله الا الله ج. نبي فَمَنْ بَخَلَ حِصْنِي اَمِنْ مِنْ عَدَائِي ؟

- والله الأوطيته الاقاليم السبعه بما تحت أفلاستها، على أن أعصى الله في نمل. أسلبها جلب (خلمه) شعريه ما فعلته و...؛

نظرها و به دنبال آن منازعات اعتقادی آشکار شد. نخستین اختلاف اعتقادی مهم، بلکه مهم ترین و بزرگ ترین نزاع دینی در تاریخ اسلام، اختلاف بر سر امامت و خلافت پیامبر بود، (برنجکار، ۱۳۷۸، ص ۱۶ و ۱۷).

پس از رحلت پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) مسلمانان دو گروه شدند: یک گروه گفتند: امامت در قبیله قریش منحصر است و عمر با ابوبکر بیعت کرد و دیگران نیز تبعیت کردند، اما گروه دیگری از مسلمین که در رأس آنها امیر المؤمنین علی بن ابی طالب (علیه السلام) و اصحاب خاص پیامبر (ص) همچون سلمان و ابوذر و... با استناد به آیات قرآن و احادیث پیامبر، بر آن بودند که امام با نص از سوی خداوند تعیین شده است و رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) نیز بارها او را معرفی کرده است. از همین جا بود که امت اسلامی به دو فرقه اهل سنت و شیعه تقسیم شدند. اهل سنت بر آن بودند که پیامبر(ص) برای خود جانشین معین نکرده است و اصولاً تعیین امام مسئله ای انتخابی است.

در مقابل شیعه به مسلمانانی گفته می شود که حضرت علی (علیه السلام) را پس از رحلت رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) خلیفه شرعی می دانند و عمل آنان را که در «سقیفه بنی ساعده» گرد آمدند و ابوبکر را به خلافت برگزیدند نمی پذیرند (تاریخ تشیع، ۱۳۸۹، ص ۷) این منازعه باعث پیدایش و ظهور دو فرقه مهم اهل سنت و شیعه گردید که اکثر مذاهب اسلامی را می توان زیر مجموعه این دو فرقه قرار داد.

الف: راهکارهای فکری - فرهنگی مقابله با افکار گروه های تکفیری

۱- در عرصه فکری ترویج و تقویت تقریب مذاهب اسلامی و نشر مباحث اسلامی تقریب مذاهب به فرق اسلامی کمک می کند تا پیام خود را انتشار داده و به هم اندیشی با یکدیگر مبادرت نمایند. همچنین کمک می کند روند حرکت اندیشه اسلامی تنظیم شود و موجب وارد شدن نخبگان فکری جهان اسلام به یک متن اسلامی می گردد به نوعی که به رغم تفاوت های مذهبی، نوعی رابطه بین مسلمانان برقرار می شود که زمینه ای برای تعامل افکار و آشنا سازی اندیشه ها به وجود می آورد، در عین حال موجب شناخت رویکردها و بنیان های ارزشی سایر مذاهب و فرهنگ ها می شود و باعث اهتمام به پدیده هایی همچون مشارکت، تعاون، همکاری، صلح و غیره می گردد و تلاش برای وصول به اجماع نظر بر سر اصول و قواعد عمل جمعی و عام در سطح جهان اسلام را هموار می سازد. (دهشیری، ۱۳۹۰، ص ۲۷۸-۲۸۵)

از راهکارهای پیشنهادی مقام رهبری در ارتباط با تقریب مذاهب، در راستای مقابله با خطر جریان های تکفیری توجه به فریضه حج است از منظر مقام رهبری، حج می تواند به کاهش فاصله ها و بیگانه پنداری مسلمانان بینجامد و نیز در تبلور معنای اخوت و برادری مؤثر واقع شده و منجر به از بین رفتن جریان های تکفیری شود. (بیانات رهبری در دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۲/۰۶/۲۰).

سیره حضرت رضا علیه السلام هم همچون چراغی فروزان امروز می تواند مسیرهای تاریک را روشن کند و به ما اثبات کند که چرا مسئله «تقریب مذاهب» لازمه روزگار ماست.

امام هشتم علیه السلام بر این مطلب تأکید داشتند که در شرع نمی توان بدون دلیل قاطع و روشن، پیروان دیگر مذاهب را تکفیر کرد، چرا که همه به اصل اسلام اعتقاد دارند. حضرت رضا علیه السلام پیروان مذاهب را همواره به انتخاب شیوه های پسندیده پیشوایان دین در بحث ها و مناظره ها دعوت می کردند. در سیره امام هشتم علیه السلام تقویت وحدت در جامعه اسلامی، اقدام و عمل با محوریت قرآن و تمسک به سیره و سنت نبوی از مهم ترین اصول اعتقادی است. امام علیه السلام تقرب مذاهب را هیچ گاه پذیرش و سکوت در مقابل اعتقادات و نظرات دیگر مذاهب نمی دانند، اما بر آزادی اندیشه، خودداری از دشمنی مذهبی، نفی قومیت گرایی، اصلاح اخلاق جامعه اسلامی و ارتقای سطح علمی جامعه تأکید دارند. با الگو گیری از عالم آل محمد (صلی الله علیه و آله و سلم) می توان گفت: که امروز جمع آوری روایات و احادیثی که از نظر سند مورد پذیرش هستند، گردآوری روایاتی که در مبانی و مصادر همه مذاهب وجود دارند و شناسایی راویان ضعیف و جاعلان حدیث و نقد و ابطال آنها بسیار ضرورت دارد. (وبگاه آستان قدس رضوی، www.aqr.ir).

۲- تحلیل و نقد علمی اندیشه های تکفیری ها و لزوم هوشیاری نخبگان در آگاه سازی امت اسلامی

بدیهی است مبارزه فکری و فرهنگی با گروهها و جریان های تکفیری و سلفی باید گسترش یابد، بلکه باید به فکر خشکاندن اندیشه و تفکر این جریانها بود و مقابله نظامی و فیزیکی کافی نیست، چون اگر تنها به مقابله نظامی با این جریانهای افراطی اکتفا شود شاید در یک نقطه بتوان آن را خاموش کرد اما در نقطه ای دیگر این آتش زبانه خواهد کشید. (مکارم شیرازی، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی، بی تا).

برای برون رفت از خطرات و مشکلات جریان های تکفیری لازم است. نخبگان و بزرگان سیاسی در جهان اسلام به آگاه سازی و محکوم کردن جریان های تکفیری بپردازند در این زمینه مقام معظم رهبری می فرمایند: «اینها اگر چنانچه به وسیله ی مسلمانها به طور کامل محکوم نشوند و بزرگان علمی و بزرگان روشنفکری و بزرگان سیاسی وظیفه خودشان را در مقابل اینها انجام ندهند، این فتنه ها به اینجاها منحصر نمی ماند؛ بلائی به جان جامعه ی اسلامی می افتد و روز به روز این آتش توسعه پیدا می کند. باید جلوی این فتنه ها را بگیرند؛ چه از طریق سیاسی، چه از طریق فتاوی دینی، چه از طرق مقاله های روشنگر نویسندگان و روشنفکران و نخبگان فکری و سیاسی در دنیا» (بیانات رهبری در دیدار دست اندرکاران برگزاری انتخابات، ۱۳۹۲/۰۲/۱۶).

۳- شناسایی و کتاب شناسی نقد سلفی گری و تکفیری

در عرصه فکری باید با فکر و منطق سلفی ها بصورت علمی مبارزه کرد، کتابهایی که علمای اهل سنت و عالمان شیعه علیه وهابی ها نوشته اند بعد از شناسایی در مراکز علمی پخش شود یا کتاب هایی که حنابله و اهل حدیث و مالکی ها در ردّ مباحث اعتقادی وهابی ها نوشته اند شناسایی و پخش شوند. (صالحی، نشست همگرایی مذاهب اسلامی، ۱۳۹۳).

همچنین لازم است کتاب هایی که در موضوع نقد جریان های تکفیری منتشر شده است را در مراکز علمی مثل مدارس و دانشگاه ها تدریس کرد و آنها را راجع به تفکر انحرافی تکفیر روشن نمود، (مکارم شیرازی، خبرگزاری دانشجویان ایران) ایسنا، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی، بی تا).

۴- فهم درست قرآن و بازگشت به آن و تبیین اسلام واقعی

بر اساس گواهی عالمان اسلام عمده ترین علت انحراف جریان های تکفیری فهم نادرست از آیات قرآن است. بنابر این یکی از راهکارهای اصلی و کلیدی برای برون رفت از خطر جریان های تکفیری و مشکلات ناشی از آن فهم درست قرآن و تبیین اسلام واقعی و دقت و بازگشت به قرآن است، (دانشیار، ۱۳۹۳، صص ۱۶-۱۷).

لازم است همه مردم اعم از مسلمانان و غیرمسلمانان را نسبت به تعالیم نورانی اسلام آشنا سازیم و روشن کنیم که اسلامی که پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) به ارمغان آورده است با آنچه گمراهان تکفیری می گویند در تعارض کامل است و هیچ ارتباطی میان این دو نیست. (مکارم شیرازی، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی، بی تا).

مقام معظم رهبری در این زمینه می فرمایند: «ما مسلمان ها باید قرآن را، اسلام را درست بفهمیم و با میزان عقل و خرد خودمان و با راهنمایی اندیشه ی بشری و اسلامی، به اعماق تعالیم پیامبر اسلام و این پیام ها برسیم» (بیانات رهبری در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳/۰۳/۰۶). ایشان می فرمایند: «دنیای اسلام تشنه حقایق قرآن است» و قرآن راه سلامت، راه عزت و امنیت روانی و سبک زندگی درست را به انسان ها یاد می دهد، (بیانات رهبری در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات بین المللی قرآن کریم، ۱۳۹۲/۰۳/۱۸).

ب: راهکارهای سیاسی - اجتماعی مقابله با افکار گروه های تکفیری

۱- تأکید بر وحدت امت اسلامی و بیان آثار و آفات اختلافات مذهبی

وحدت اسلامی یکی از راهکارهای اساسی در برخورد با بسیاری از چالشها و مشکلات جهان اسلام است. ادبیات مقدس اسلام مشحون از مفاهیمی است که با تصریح و تلویح، مسلمانان را دعوت و امر به وحدت می نماید و از تجزیه و تفرقه هراسانیده و پرهیز می دارد. (محمد حسین امیردوش، ۱۳۸۴، ص ۱۰).

از رسول گرامی اسلام نقل شده است: ای مردم، لازم است که با جماعت زندگی کنید و از تفرقه بپرهیزید. (متقی هندی؛ کنز العمال، ص ۲۰۶).

حضرت زهرا سلام الله علیها در خطبه خود فلسفه امامت را حفظ وحدت اسلامی و جلوگیری از تفرقه بیان داشته و می فرماید: خداوند اطاعت از (خدا و پیامبر) را به جهت نظام بخشیدن به امور مردم، امامت و رهبری را به جهت جلوگیری از تفرقه واجب فرموده است. (نصرتی؛ نظام سیاسی اسلام، ۱۳۸۵، ص ۱۴۹).

مقام معظم رهبری به صورت ویژه ای به این امر پرداخته اند ایشان می فرمایند: یکی از دستورات قرآن این است که احاد امت اسلامی با یکدیگر متحد باشند... اختلاف میان مسلمانان یک عده، عده ای دیگر را تکفیر کنند، خود را از آنها بری بدانند، این چیزی است که امروز استعمار میخواهد؛ برای اینکه ما با هم نباشیم...» (بیانات رهبری در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات بین المللی قرآن کریم، ۱۳۹۲/۰۳/۱۸). از منظر رهبری جریان های تکفیری مانند سَم هستند که باید از بدنه جهان اسلام خارج شوند: «امروز کسانی هستند که سلاحشان تکفیر است؛ ابائی هم ندارند که بگویند ما تکفیری هستیم؛ اینها سَم اند، خب، این سَم را باید از محیط اسلامی خارج کرد...». (بیانات رهبری در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۰).

آیت الله مکارم شیرازی می فرماید: تردیدی نیست که بزرگ ترین خطری که در حال حاضر وحدت و انسجام امت اسلامی را تهدید می کند فتنه گروه های تروریستی تکفیری است. این گروه ها بدون هیچ بیّنه ای حکم به تکفیر گروهی از مسلمانان کرده و آنها را مهدورالدم دانسته و بر طبق همین اعتقاد باطل، خون صدها بی گناه را بر زمین می ریزند، لیکن بهترین راه برای رفع فتنه جریان های تکفیری اتحاد همه علمای اسلام است، همه باید با اتحاد و وحدت تلاش کنیم تا این عقده های باطل و انحرافی توسعه پیدا نکند. زیرا هرگونه اختلاف در این زمینه موجب سوء استفاده دشمنان می شود. علمای اسلام نیز نباید به اختلافات مذهبی دامن بزنند و همه مسلمین باید در یک صف واحد قرار بگیرند، (مکارم شیرازی، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی، بی تا).

۲- دشمن شناسی و شناسایی نقش استعمارگران در پیدایش و گسترش سلفیه و فرقه های تکفیری

«دشمن شناسی» از اساسی ترین شناخت ها برای جهان اسلام و مسلمانان محسوب می شود و برای مقابله با جریان های تکفیری باید به شناسایی دشمن و نقش آنها در پیدایش و گسترش فرقه های تکفیری پرداخت: رهبر انقلاب به مسئله دشمنی آشکار کشورهای غربی علیه اسلام و مسلمانان اشاره کرده و تکلیف مسلمانان را در این زمینه روشن ساخته اند:

- ایتها الناس علیکم بالجماعة و ایاکم بالفرقة ؟

- ... و الطاعة نظاما للملّة و الامامة لما من الفرقة !

«... دنیای اسلام امروز احتیاج دارد به شناختن حقیقی جبهه ی دشمن امت اسلامی؛ دشمنانمان را بشناسیم، دوستانمان را بشناسیم، گاهی دیده شده است که مجموعه ای از ما مسلمانها با دشمنان خودمان همدست شدیم برای زدن دوستان خود، برای زدن برادران خود، خب، این به ما لطمه می زند، این امت اسلامی را دچار آشفتگی می کند، دچار ضعف می کند، این ناشی از نداشتن بصیرت است.» (بیانات رهبری در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳/۳/۶).

ایشان می فرمایند: «مسلمان ها باید به عناصر قدرت خودشان برگردند؛ باید در درون خودشان عوامل اقتدار و توانایی را روز به روز افزایش دهند. یکی از مهم ترین عوامل اقتدار، همین اتحاد و اتفاق است این برای ما درس است، برای ملت های مسلمان درس است»، (بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹).

۳- تبیین سازش سلفی (وهابیت) با یهود و جریان های تکفیری

یکی از بهترین راه های مقابله با جریانهای تکفیری، تبیین رابطه تکفیری ها و وهابیت برای مردم دنیاست: چرا که یقیناً گروه های تکفیری ثمره شوم وهابیت است و اگر بخوبی بتوانیم این رابطه را به مردم نشان دهیم یکی از بهترین پاسخ ها به این فرقه ضالّه و گروههای سلفی و تکفیری خواهد بود، چون هر چیزی را از محصولش باید ارزیابی کنیم... (مکارم شیرازی، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی، بی تا).

به عنوان مثال بارها شنیده می شد که مجروحین داعش در سرزمین های اشغالی بستری و مداوا می شدند این نشان می دهد چه ارتباطی بین اسرائیل و صهیونیسم با این فرقه وجود دارد (صالحی، نشست همگرایی مذاهب اسلامی، ۱۳۹۳).

نتیجه گیری

گروه های تکفیری گروه هایی ظاهراً مسلمان هستند که به دیگر مسلمانان نسبت ارتداد و کفر می دهند. از ویژگی های این گروه می توان به خشک مغزی آنها، ناآگاهی آنها از اسلام و ادعای آنها که مفتی هستند اشاره نمود. انگیزه های تکفیری را می توان در کینه، کج فهمی، تعصب، اختلاف های فقهی و کلامی و فتنه گری حکومت ها خلاصه کرد. از جمله مهم ترین اهداف آنها می توان به ترویج پدیده اسلام هراسی و ایجاد نفرت از مسلمانان در جهان، فراموشی مسأله فلسطین و تأمین منافع رژیم صهیونیستی، ایجاد تفرقه در بین امت مسلمان و تأمین منافع غرب و هموار کردن راه برای آنان برای حمله نظامی و غارت گری در کشورها به بهانه مبارزه با تروریسم اشاره کرد. همچنین محدود کردن بیداری اسلامی، جلوگیری از نفوذ گسترش اسلام حقیقی در جهان و تجزیه جهان اسلام از اهداف گروه های تکفیری است.

ایجاد اجماع علمای اسلام بر ضد تکفیر، افزایش آگاهی مسلمانان در باره گروه های تکفیری، تحلیل و نقد علمی اندیشه های سلفی و تکفیری، ترویج مبانی صحیح و نشر مباحث اسلامی، کتاب شناسی نقد سلفی گری و تکفیری، تأکید بر وحدت امت

اسلامی و بیان آثار و آفات اختلافات مذهبی، جلوگیری از صدور فتواهای تند تکفیری ها، از جمله راه کارهای مقابله با افکار گروه های تکفیری است.

منابع

* قرآن کریم

- ۱- امیردوش، محمد حسین، تأملی بر وحدت اسلامی از دیرباز تاکنون با تکیه بر جنبش اتحاد اسلامی، تهران، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، ۱۳۸۴.
- ۲- امینی، علیرضا، تحریر الروضه فی شرح اللمعه، سید مرتضی آیتي، قم، مؤسسه فرهنگی طه، بهار ۱۳۸۴
- ۳- بابازاده، علی اکبر، تحلیل سیره فاطمه زهرا (س)، بی جا، ناشر: محدث، مهر ۱۳۸۰
- ۴- بخاری، ابوعبدالله محمد بن اسماعیل، صحیح بخاری، ارومیه، انتشارات حسینی اصل، چاپ اول، ۱۳۸۹
- ۵- برنجکار، رضا، آشنایی با فرق و مذاهب اسلامی، قم مؤسسه فرهنگی طه، ۱۳۷۸
- ۶- بیانات رهبری در جمع روحانیون شیعه و اهل سنت کرمانشاه، ۱۳۹۰/۷/۲۰
- ۷- بیانات رهبری در دیدار کارگزاران حج، ۱۳۹۲/۰۶/۲۰
- ۸- بیانات رهبری در دیدار دست اندرکاران برگزاری انتخابات، ۱۳۹۲/۰۲/۱۶
- ۹- بیانات رهبری در دیدار مسئولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۳/۳/۶ و بیانات رهبری، ۱۳۹۲/۱۰/۲۹
- ۱۰- بیانات رهبری در دیدار شرکت کنندگان در مسابقات بین المللی قرآن کریم، ۱۳۹۲/۰۳/۱۸
- ۱۱- پیشوایی، مهدی، شرح زندگانی حضرت علی (علیه السلام) مرکز فعالیت ها و پژوهش های قرآن و عترت دانشگاه آزاد اسلامی، زمستان ۷۸
- ۱۲- تاریخ تشیع، تألیف: گروه تاریخ و پژوهش گاه حوزه و دانشگاه، قم، سبحان، چاپ سوم، زمستان ۱۳۸۹
- ۱۳- جعفریان، رسول، حیات فکری و سیاسی امامان شیعه (علیه السلام)، بی جا، انتشارات انصاریان، چاپ یازدهم ۱۳۸۷، ۱۴۲۹ هـ.ق.
- ۱۴- حرّ عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، قم، ذوی القربی، چاپ اول ۱۳۸۷ ش، ۱۱۰۴ هـ.ق.
- ۱۵- دانشیار، علیرضا؛ مقاله چالشهای جریانهای تکفیری و راهکارهای مقابله با آن از دیدگاه مقام معظم رهبری، ۱۳۹۳
- ۱۶- دهشیری، محمد رضا؛ بازتاب مفهومی و نظری انقلاب اسلامی در روابط بین المللی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، ۱۳۹۰

- ۱۷- زبیدی، محمد بن محمد مرتضی، تاج العروس من جواهر القاموس، بیروت، دارلمکرز ۱۴۱۴ق.
- ۱۸- زرلکی، خیرالدین، الاعلام قاموس تراجم لاشهر الرجال و النساء، بیروت، دارالعلم للملایین، چاپ هشتم، ۱۹۸۹م.
- ۱۹- زیبایی های غدیر، تهیه بنیاد ارشاد و دفاع امام صادق (علیه السلام)، ناشر: انتشارات نبوغ، پائیز ۱۳۸۹
- ۲۰- سید رضی، محمد، نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم، مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین (علیه السلام)، چاپ اول ۱۳۸۷
- ۲۱- (.....)، نهج البلاغه، ترجمه علامه جعفری، بی جا، انتشارات کرامت چاپ و نشر: دفتر فرهنگ اسلام، چاپ اول ۱۳۸۰.
- ۲۲- صدوق، ابن بابویه ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین فمی؛ عیون أخبار الرضا (ع)، ترجمه حمیدرضا مستفید و علی اکبر غفاری، تهران، نشر صدوق ج ۲، ۱۳۷۳.
- ۲۳- طباطبایی، محمد حسین، المیزان، مترجم: محمدباقر موسوی همدانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، بهار ۱۳۸۵
- ۲۴- قیشری نیشابوری، ابوالحسین مسلم بن حجاج / صحیح مسلم، تهران، خرسندی ۸۹
- ۲۵- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، بیروت، لبنان، چاپ اول، ۱۴۲۹ هـ ق
- ۲۶- محمدی، حمید، مفردات قرآن، قم، مؤسسه فرهنگی دارالذکر، چاپ سوم، تابستان ۸۱
- ۲۷- مطهری، مرتضی، جاذبه و دافعه علی (علیه السلام)، قم، انتشارات صدرا، تیر ۱۳۹۱، مطابق شعبان ۱۴۳۳، چاپ ۹۱
- ۲۸- مکرم، محمد بن منظور، لسان العرب، بیروت، دارالحیاء التراث العربی، ج ۵، ۱۴۱۶ هـ ق
- ۲۹- مکارم شیرازی، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، پایگاه اطلاع رسانی دفتر آیت الله مکارم شیرازی، بی تا.
- ۳۰- مفتخری، حسین، خوارج در ایران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، تهران انتشارات باز، ۱۳۸۵.
- ۳۱- المتقی الهمندی، علاء الدین علی بن عبد الملک ابن قاضی خان قادری شاذلی؛ کنز العمال فی سنن الأوقال و الأفعال، بیروت، دار الکتب العلمیه، ۱۴۲۴ق.
- ۳۲- نشست هم گرایي مذاهب اسلامی در نقد و بررسی گروه های تکفیری، این نشست به همت مجمع عالی حکمت اسلامی در نمایشگاه بین المللی قرآن کریم در تهران روز پنج شنبه ۱۲ تیرماه ۱۳۹۳ در باغ موزه دفاع مقدس برگزار شد
- ۳۳- نصرتی، علی اصغر؛ نظام سیاسی اسلام، قم، مرکز نشر هاجر، ۱۳۸۵.
- ۳۴- وبگاه آستان قدس رضوی: www.aqr.ir
- ۳۵- همایش بین المللی خطر جریان های تکفیری، مدرسه علمیه امیرالمؤمنین، قم، ۹۳/۵/۱۷ و ۹۳/۵/۲۲.